

Porše i kolači – advokatski advertajzing ili etnojurisprudentski saveti*

Apstrakt: Analiza dve legende iz standardnog korpusa urbanih legendi – legende o izuzetno jeftino kupljenom luksuznom automobilu i legende o novcu koji je žena morala da plati za recept kolača koji joj se dopao u poznatom restoranu. Obe legende govore o šteti koju je neko pretrpeo i osveti kojom je pokušao da se revanšira. U legendi o jeftino kupljenom skupocenom automobilu osveta se vrši a u legendi o skupo plaćenom receptu šteta nanosi na osnovu tumačenja nepotpunog ugovora što ovim legendama daje karakter etnojurisprudencijskih saveta.

Ključne reči: urbane legende, američki folklor, jeftini "Porše", recept za kolače, Red Velvet Cake

Uvod¹

U knjizi američkog folkloriste J. H. Brunvanda, prvoj u lukrativnoj seriji njegovih knjiga o urbanim legendama, pod naslovom "Autostoperka koja nestaje"², navedene su i dve legende nazvane "Philanderer's Porsche" i "Red Velvet Cake". Brunvand je te legende svrstao u različite kategorije. Legenda o jeftino kupljenom "Poršeu" je u poglavlju "Klasične automobilske legende", dok se priča o skupo plaćenom receptu za kolač nalazi u poglavlju "Udari biznisa". Analiza ove dve legende pokazaće da li je osnovano ovakvo svrstavanje.³ Obe legende imaju vremenske, geografske i predmetne varijacije. Tako legenda o "Porše"-u, koji je preko oglasa prodat za svega 50 \$, ima varijacije u kojima se radi o drugom skupocenom automobilu marke "Rolls-Royce" ili "Chevrolet" i ima američku i englesku

* Ovaј rad nastao je kao rezultat rada na naučnoistraživačkom projektu "Антропологија у двадесетом веку: теоријски и методолошки домети" који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије. (Број пројекта 147037)

¹ Ovaј rad je nastao kao rezultat rada na projektu Antropologija XX veku: teorijski i metodološki doмети koji finansira Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine (MNŽS RS 147037).

² J. H. Brunvand, *Vanishing Hitchhiker, American Urban Legends and their Meanings*, W.W.Norton & Co. 1981.

³ Brunvand 1981, 22-24, 41, 154-160. i 171-172.

varijantu, koje se razlikuju upravo u tipovima skupocenog automobila. Najrasprostranjenijem obliku druge legende koji govori o hotelu "Waldorf Astoria" kao prodavcu recepta (od 1960. godine), prethodi varijanta u kojoj je se kao prodavac javlja železnica tj. sektor vagona za ručavanje (oko 1950 godine), da bi je nasledile priče o kolačima "Mrs.Filds" (oko 1980. godine) i kolačima restorana u okviru firme "Neiman-Marcus" (posle 1990. godine). Za razliku od proizvođača automobila i proizvođača kolača koji mogu biti zainteresovani za pominjanje ili nepominjanje njihovih firmi u urbanim legendama, folkloristička analiza nije zainteresovana za pojedinačne aktere priče već za priču uopšte.⁴ U tom smislu neka zajednička karakteristika svih pomenutih proizvođača automobila i kolača može biti legitiman predmet folklorističkog proučavanja kao što je to bio slučaj u analizi negativnih mitova o velikim kompanijama američkog folkloriste Geri Alana Fajna⁵ Stoga će za dalja razmatranja ove dve legende biti važno da se radi o skupocenom automobilu, a nevažno da li se radi o "Poršeu", "Rols Rojsu" ili "Korveti", kao što će biti nevažno da li je u pitanju kolač nazvan "Red Velvet" ("Crveni somot") iz "Waldorf Astorije" ili kolač "Najman Markus" nazvan po firmi u čijem restoranu je naplaćen recept. No, pre bilo kakvog analitičkog postupka potrebno je izneti relevantnu građu tj. onoliko legendi koliko je dovoljno da se uoči njihova osnovna struktura.

1. Legendografija

LEGENDA O PORŠEU – Engleska verzija

Starija – S.Sanderson (1969)

"Prodaja automobila u korist muževljeve ljubavnice. Čovek pročita u oglasima o polovnim automobilima da se prodaje auto za veoma malu svotu novca. Pošto je otišao na adresu naznačenu u oglasu utvrdio je da žena auto prodaje jeftino jer joj muževljev testament nalaže da novac od prodaje prosledi njegovoj ljubavnici. Ovu priču sam prvi put čuo, i u nju poverovao, u Edinburgu krajem 1948. ili početkom 1949.godine. Ispričao mi je jedan rođak, koji ju je čuo od jednog advokata, koga smo obojica poznavali.

U toj verziji radi se o udovici, ljubavnica je bila muževljeva sekretarica, auto je "Riley 9" iz 1937. godine i cena je bila 50 funti. Varijante priče su se javile po-

⁴ Ovakav analitički pristup u folkloristici prisutan je još od Propove morfologije bajki iz 1928. godine. Vidi. V.Prop, Morfologija bajke, Beograd, 1982.

⁵ G.A.Fine, The Goliath Effect: Corporate Dominance and Mecantile Legends, Journal of American Folklore, Vol. 98, No.387, 1985, 63-84. O multigenezi ovakvih legendi vidi G.A.Fine, Cokelore and Coke Law: Urban Belief Tales and a Problem of Multiple Origins, Journal of American Folklore, Vol.92, No.366, 1979, 477-482.

novo 1962. godine u Lidsu, Bredfordu I Notingemu, sa cenom od 10 funti u jednoj verziji, da bi se neočekivano pojavila u štampanoj verziji 23. oktobra 1969 u časopisu "The Autocar" kao "Rover 2000" sa cenom od 10 šilinga.

Dok sam pisao ovaj tekst obavešten sam od jednog novinara iz Bredforda da je priča istinita. On tvrdi da je 1948. godine intervjuisao ženu, koju je muž ostavio, otišao sa drugom ženom, da bi joj potom pisao i tražio da proda njegov auto i pošalje mu novac od prodaje. Žena je za auto "Standard 9" tražila svega 5 funti. Taj novinar me je obavestio da je priča objavljena u Vejkerfildskim večernjim novostima iz kojih su je preuzeli i nacionalni dnevници. Ukoliko se ovo proveri to bi značilo da je ovo prva legenda kojoj bi se utvrdila tačka nastanka."⁶

Novija – J.Train (1996)⁷

Erl od Moubertija je opisao doživljaj svog prijatelja, oficira Kraljevske mornarice, koji je u "Tajmsu" video oglas u kome se prodaje "Rols-Rojs, u dobrom stanju, za 5 funti. Oficir je odmah telefonirao na broj iz oglasa. Javio mu se prvo batler, da bi mu se potom javila gospođa ("Ladyship"), koja mu je sasvim prijatnim tonom objasnila da stvarno prodaje auto i da slobodno dođe da ga vidi. Oficir je to i učinio. "Rols Rojs" je bio u odličnom stanju, uglancan kao ogledalo, a na komandnoj tabli je stajalo da je prešao manje od 10.000 milja.

Vlasnica "Rols Rojsa" je bila sredovečna žena dobrog raspoloženja bez ikakvog znaka žalosti. Posle potpisivanja papira o vlasništvu, isplate i preuzimanja automobila, oficir je zapitao zbog čega je cena tako niska. Gospođa je odgovorila da je joj je nedavno umro muž i da joj je novijim dodatkom njegovog testamenta, čiji je ona izvršilac, naloženo da proda Rols i da novac od prodaje prosledi izvesnoj Dejzi, na adresu u Ist Endu u Londonu, što ona sada i čini.

LEGENDA O PORŠEU – Američka verzija

1. Pismo čitaoca – J.H.Brunvand (1981)⁸

"Jedan čovek iz Kalifornije video je oglas u novinama da se prodaje "skoro nov" "Porše" u savršenom stanju za izvanrednu cenu – 50 dolara. Bio je ubeđen da se radi o štamparskoj greški, ali je i mogućih 5000 dolara predstavljalo povoljnu cenu, pa se žurno uputio na adresu navedenu u oglasu. Na vratima se pojavila žena lepog izgleda i potvrdila da je dala oglas. Cena je stvarno 50 dolara. "Kola su u garaži i možete ih pogledati" – rekla je. Čovek je bio potpuno zbunjen. U garaži je stajao predivan "Porše", skoro sasvim nov baš kao što je

⁶ S.Sanderson, The Folklore of the Motor-Car, Folklore, Vol.80, No.4, 1969, 249.

⁷ J.Train, Crazy Quilt, New York, HarperCollins, 1996, 24-25

⁸ Bruvand 1981. 22-23 prema A.Landers, "Ann Landers", Chicago Tribune, 4 November 1979. Brunvandova verzija je prihvaćena na jednom broju sajtova o urbanim legendama. Npr. <http://urbanlegendsonline.com/porsche.html>

pisalo u oglasu. Zapitao je da li može malo da ga proveze. "Svakako" rekla je žena i poslala sa njim. "Porše" je išao kao u snu. Gotovo bojažljivo isplatio je traženu cenu. Žena mu je predala papire i auto je postao njegov. Na kraju, novi vlasnik više nije mogao da se uzdrži, morao je da sazna zašto je žena prodala auto za smešno malu svotu. Njen odgovor je bio jednostavan: "Moj muž je pre nekoliko dana pobjegao sa svojom sekretaricom i ostavio mi pismo u kome mi nalaže da prodam kola i kuću i da mu pošaljem novac".

2. Folk balada – J.McCutcheon (1989)⁹

Prodaja automobila "Korveta" za 65 dolara tema je pesme "Crvena Korveta" poznatog američkog folk pevača Džona Mek Kačiona. U poslednjoj strofi pesme u kojoj se objašnjava niska cena skupocenog automobila žena, koja ga prodaje, kaže kako ju je muž ostavio posle 30 godina braka i otišao sa mladom devojkom. "Ali sa zaboravljenim kreditnim karticama znala sam da neće stići daleko. Prošle noći zvao me je telefonom sa Floride i rekao: 'Treba mi novac. Draga prodaj auto.'"

LEGENDA O RECEPTU

1. Vagon restoran – knjiga recepata iz 1948¹⁰

U knjizi recepata "Stara i nova masačusecka pravila kuvanja" iz 1948 godine nalazi se recept za kolač nazvan "Prevara od 25 dolara" uz koji je dato i objašnjenje zašto se kolač tako zove: Žena je morala da plati 25 dolara za recept poslastičara sa železnice. Pošto joj se kolač u vagon restoranu dopao tražila je recept. Recept je dobila zajedno sa računom, za koji joj je njen advokat rekao da mora da plati. Ona je potom recept razdelila svim prijateljicama nadajući se da će uživati u dobrom kolaču.

2. Waldorf-Astoria 1960-1980¹¹

"Naša prijateljica je jednog jutra ušla u autobus u San Hozeu i neposredno potom u isti autobus je ušla žena koja je prolazeći između sedišta delila papir sa receptom za "Crveni somotski kolač". Objašnjavala je da je prilikom skoraš-

⁹ J. McCutcheon, Red Corvette, 1989. Verzija u kojoj je zahtev za prodaju automobila iznesen u telefonskom razgovoru nalazi se i na jednom od nekoliko iscrpnijih sajtova o urbanim legendama: <http://urbanlegendsonline.com/porsche.html>

¹⁰ Massachusetts Cooking Rules. Old and New, 1948. Navedeno prema: J. H. Brunvand, The Truth Never Stands in the Way of a Good Story, University of Illinois Press, 2000, 68.

¹¹ Brunvand navodi još nekoliko primera vezanih za "Waldorf Astoriju". Brunvand 1981, 154-160.

njeg boravku u Njujorku večerala u hotelu "Valdorf Astorija" i jela taj kolač. Po povratku u San Hoze napisala je pismo hotelu u kome je zamolila da joj kažu ime majstora-poslastičara koji je kreirao kolač i, ako je moguće, da joj pošalju recept. Posle nekog vremena stigao je poštom recept i račun od majstora na 350 dolara. Obratila se advokatu. Njegov savet je glasio da mora da plati, jer prethodno nije pitala da li se ta usluga naplaćuje i, u slučaju da se naplaćuje, koja je cena. Zbog toga ona smatra da je ovo deljenje recepta pravi način da izravna račune sa majstorom-poslastičarem."

3. Mrs Flips 1980-1990 i Neiman-Marcus 1990

U poslednje dve decenije XX veka legenda je pripisivana firmi koja pravi kolače "Mrs.Fields" i restoranima "Neiman-Marcus". Obe firme su demantovale legendu, ali na različite načine. Iz "Mrs.Fields" je rečeno da se recepti ne prodaju i da su strogo čuvana poslovna tajna, dok je "Neiman-Marcus" dao objašnjenje da oni rado svakom, besplatno, daju recept njihovih kolača.¹²

Legende vezane za ove firme su identične kao i za "Valdorf Astoriju" uz jednu izmenu. Izmena koja je u legendi vezanoj za "Neiman-Marcus" glasi:

"Ćerka i ja smo završile salatu u "Neiman-Marcus" kafeu u Dalasu i odlučile se za mali slatkiš. Pošto se u našoj porodici obožavaju slatkiši poručili smo specijalitet kuće "Neiman-Marcus kolač". Bio je tako dobar da sam zatražila da mi daju recept I uz malo mrštenje kelnerica je odgovorila da to nije moguće. Tada sam pitala da li bi mi prodali recept. Uz osmeh mi je rekla da je to moguće. Na pitanje koliko to košta odgovorila je dve i po ("Two fifty"). Zahvalno sam odgovorila da to pridruži mom računu.

Trideset dana kasnije u izveštaju o potrošnji sa moje VISA kartice stajalo je da je račun u "Neiman-Marcus" kafeu 285 dolara. Pogledala sam ponovo i setila se da su dve salate bile 9,95 dolara i igla za kravatu, koju sam kupila u njihovoj robnoj kući oko 20 dolara. Tada sam videla u dnu izveštaja: "Račun za recept kolača" 250 dolara. Bila sam uzrujana. Pozvala sam računovodstvo "Neiman-Marcus" i rekla im da mi je kelnerica rekla "dve i po" i da nisam shvatila da je njen odgovor značio dve i po stotine."¹³

2. Struktura i značenje

Ni jedna od zabeleženih verzija obe legende nema detaljno nerazrađen narativni kontekst. Konteksti pričanja ili prenošenja legendi se mogu biti usmeni ili medijski:

¹² <http://www.snopes.com/business/consumer/cookie.asp>. Urban Legends Reference Pages © 1995-2005 by Barbara and David P. Mikkelson

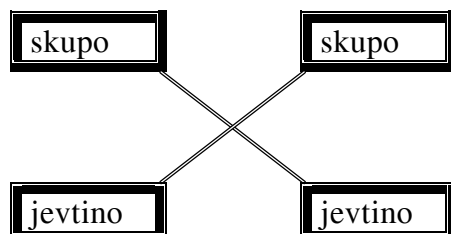
¹³ A. Dingus, Living Legends, TexasMonthly, 2002, 70-74.

Legenda	Kupovina Poršea (Muška priča)	Recept za kolače (Ženska priča)
Istorija legende	Istorija legende 1. <u>Engleska verzija</u> ("Riley" 9, "Standard" 9, "Rolce-Royce", "Rover" 2000) 2. <u>Američka verzija</u> ("Porše", "Ševrolet" Korveta)	Istorija legende 1. 1948 Vagon restoran u vozu 2. 1960-e "Waldorf Astorija" 3. 1980-e "Mr. Fields" 4. 1990-e "Neiman Marcus"
Narativni kontekst (usmeni i medijski)	Svet muških priča o automobilima uključujući i automoto štampu i druge automobilske legende ("Death Car", "Elvisov motor", "Vanishing Hitchhiker")	Svet ženskih priča o receptima uključujući i žensku štampu, kolumne o kuvanju, receptima, knjige recepata tj. "kuvare" ("Cook-books").
Tema	Jeftino plaćena skupa stvar	Skupo plaćena bezvredna stvar

U slučaju jeftine prodaje skupog automobila 3 verzije su vezane za štampane medije (automobilski časopis, rubriku "pisma čitalalaca" dnevnog lista i lokalne novine), jedan pripada autorskoj umetničkoj tvorevini (folk balada), jedan je kontekst nepoznat, a jedini usmeni o kome postoje podaci je direktno vezan za advokatsku profesiju kao izvor. Brojnije zabeležene verzije legende o skupo plaćenom receptu za kolač se takođe često ili skoro isključivo javljaju u štampanim medijima kao što su ženski časopisi, ženske strane novina, udžbenici domaćinstva, kuvari itd. Stoga je teško u potpunosti rekonstruisati narativni kontekst već je moguće dati samo hipotetički opis konteksta u kome se "pričaju" ove priče.

Legenda o jeftino kupljenom "Poršea" ili "Rolsa" je deo sveta muških priča o automobilima, maštarija o skupim i elegantnim kolima, svet dobrih poznavalaca svih osobina automobila koje su videli samo na slici ili u prolazu. U tim muškim razgovorima o automobilima svoje mesto imaju i druge legende vezane za kola i putovanja kao što su "Death car" (jeftina kola sa mirisom mrtvacu), "Autostoperka koja nestaje" ili "Elvisov motorcikl" (stari motor kupljen u bescenje za koji se potom saznaje da je bio Elvisov i vrednost mu dobija milionske iznose).

Legenda o skupo plaćenom receptu je deo sveta ženskih priča o receptima i kolačima, deo prepričavanja pročitanog na stranicama ženske štampe, ili ženskim stranicama standardnih dnevnih i nedeljnih listova. U mnogim štampanim medijima koji donose recepte njih prate i priče o poreklu pojedinog kolača ili načinu na koji je osoba, koja donosi dati recept, do njega došla. Obe legende govore o opoziciji jeftino-skupo i obe govore o njenom logičkom narušavanju.

Veoma skupoceni automobil, koji je kupljen po niskoj ceni dovoljna, je "početna tema" puna kontrarnosti kao što su jeftino-skupo i siromaštvo-bogatstvo, isto kao i narušavanja "logički" ispravne strukture, po kojoj siromašni imaju (kupuju) jeftine stvari, a bogati imaju (kupuju) skupe, pri čemu se ovde ne radi o definisanom siromaštvu, već o folklornom određenju ne-bogatog tj. onog kome nisu dostupne skupe stvari. Negacija takve strukture se očituje tako što je do skupog automobila došao i neko ko u uobičajenim situacijama može o takvom automobilu samo da mašta. Legenda ne govori o nekom njegovom "poduhvatu", kojim bi to ostvario i koji bi bio "poučni medijator" pojedinačnog prevazilaženja kategorija, već o vrlo prostom načinu dolaženja do "predmeta želja" kroz čitanje oglasa i običan kupoprodajni odnos. To znači da je poruka upućena negde drugde. Sa druge strane, legenda o skupo plaćenom receptu govori o prinudi da se nešto veoma jeftino, skoro bezvredno, skupo plati. Recept za kolače može biti bez ikakve cene izražene u novcu kada se dobije u razmeni ili veoma jeftin, ako bi se kao cena uzela njegov mali udeo u ceni ženskog časopisa ili "kuvara" tj. knjige recepata. To što je njegova, u legendi, plaćena cena, protivrečna uobičajenom shvatanju njegove vrednosti, govori takođe o logičkom narušavanju tržišno uspostavljenog sistema cena po kome se jeftina roba jeftino plaća, a skupa roba skupo. Legenda o skupo plaćenom receptu je narativno asimetrična u odnosu na legendu o jeftino plaćenom automobilu jer, za razliku od te legende, koja nije usmerena na način kako je neko zaslužio da jeftino plati skupu stvar, ona se bavi "krivicom" osobe koja je skupo platila jeftinu stvar.

ŠTETA

	Porše	Recept
Akter nanošenja štete	Pokojni muž, odbegli muž I njegova ljubavnica	Šef, majstor poslastičar i firma za koju radi (železnica, "Valdorf Astorija", "Mrs Flips" i "Neiman-Marcus")
Objekt nanošenja štete	Žena (napuštena žena, udovica)	Žena (porodična žena)
Šteta-nanošenje štete	<p>A.varijanta odbegli muž Ženi čiji muž je pobjegao sa drugom je naneta dvostruka šteta; 1.ostala je bez muža tj. Stekla neželjeni status "ostavljena žena". 2.i bez materijalnih dobara (kuća,auto)</p> <p>B.varijanta pokojni muž Udovica je dvostruko oštećena: 1. Emotivno-saznanjem da je muž imao ljubavnicu tj. Da je naknadnim saznanjem imala neželjeni status "varana žena". 2.Materijalno – testamentom su određena dobra ostavljena nekom drugom</p>	Plaćanje visoke cene za recept

OSVETA

	Porše	Recept
Akter osvete	Žena (napuštena žena, udovica)	Žena (porodična žena)
Objekt osvete	<p>U varijanti A.<u>odbegli muž</u> je primarni objekt osvete.</p> <p>U varijanti B. <u>pokojni muž</u> objekt osvete je njegova ljubavnica</p>	"Šef" (glavni poslastičar, kreator kolača) i sama firma u kojoj radi poslastičar)
Osveta-vršenje osvete	U obe varijante osveta se sastoji iz namernog umanjivanja dobiti ostvarene prodajom automobila – prodaja predmeta ispod cene znači nanošenje materijalne štete vlasniku	Besplatno deljenje skupo plaćenog recepta

DOBITNIK

	Porše	Recept
Krajnji korisnik	Kupac koji je izuzetno jeftino kupio skupoceni automobil	Čitaoci novina u kojima se recept objavljuje, prijateljice i rođake kojima se deli u prigodnim prilikama, slučajni prolaznici

Likovi u nanošenju štete, akter i objekt nanošenja štete, u vršenju osvete menjaju mesta i objekt nanošenja štete postaje subjekt vršenja osvete, dok subjekt nanošenja štete postaje objekt osvete.

AKTER		
	subjekt	objekt
šteta	A	B
osveta	B	A

U legendi o jeftino prodatom skupocenom automobilu akter nanošenja štete je odbegli ili pokojni muž, koji u toj akciji ima saučesnika – ljubavnicu. Objekt nanošenja štete je žena koju je napustio ili udovica. Nanošenje štete se, u slučaju odbeglog muža, sastoji u socijalnom i ekonomskom smislu. Žena čiji je muž pobeo uz nedostatak prouzrokovan muževljevim napuštanjem stiče i socijalno nepoželjan status "napuštena žena" i, istovremeno, ostaje bez materijalnih dobara (kuća, auto). U slučaju udovice, ekonomsko oštećenje je prisutno i aktuelno, dok emotivno-socijalno deluje samo retroaktivno kroz naknadno saznanje da je imala status "prevarene žene".

U drugom segmentu narativne strukture – osvete – uloge su promenjena. Žena se sveti odbeglom mužu i njegovoj ljubavnici ili, u slučaju muževljeve smrti, samo njegovoj ljubavnici kao saučesniku u nanošenju štete. U oba slučaja osveta se vrši prodajom automobila daleko ispod njegove stvarne cene, na osnovu ovlašćenja iz testamenta ili pisane beleške.

U legendi o skupo plaćenom receptu za kolač subjekt nanošenja štete je na prvom mestu kreator recepta za kolač, koji ti čini uz pomoć ostalih zaposlenih u kompaniji i kompanije u celini. Objekt nanošenja štete je žena, porodična žena, koja je želela da uveća svoje znanje pravljenja kolača. Nanošenje štete se sastoji u prinudnoj naplati računa za poručeno autorsko pravo na recept. Osveta se sastoji u obnarodovanju skupo naplaćene "poslovne tajne" tj. autorskog prava koje otkupom prelazi na ženu, poručioca recepta, i samim tim joj omogućuje da sve druge potencijalne žrtve učini imunim na ovu prevaru tako što će ih upoznati i sa receptom i sa načinom na koji je recept platila.

Poslednje karike narativne strukture su dobitnici, kupac skupocenog automobila i dobitnik recepta koji se, unutar legendi, javljaju i kao "naratori". Samim tim je definisana i njihova uloga u strukturi legende.

Za sagledavanje celine narativne strukture potrebno razmotriti sredstva nanošenja štete i sredstva vršenja osvete i dovesti u vezu narativnu strukturu obe legende.

	SREDSTVO nanošenja štete	SREDSTVO vršenja osvete
Porše	Raspologanje imovinom (uzimanje, odnošenje ili otuđivanje sopstvene imovine, isključenje žene iz imovine testamentom ili razvodom)	Nepotpun testament ili uputstvo (određenje žene kao izvršioca testa-menta ili uputstva)
Kolač	Nepotpuni ugovor (zahtev bez sa-znanja o statusu tražene stvari tj. da li je besplatna ili ne i, ako nije besplatna, koliko košta)	Raspologanje imovinom (besplatno deljenje kupljene stvari, objavljivanje patenta za koji je plaćeno autorsko pravo)

U legendi o jeftino kupljenom skupocenom automobilu muž (odbegli ili pokojni) raspolaže svojom imovinom tako što je ostavlja kome hoće testamentom ili što želi da je koristi u zajednici sa drugom osobom. On određujući bivšu ženu ili udovicu za izvršioca sačinjava uputstvo (testament, pismenu ili usmenu poruku) koje je ili nepotpuno ili omogućuje sprovođenje suprotno njenoj nameri. U legendi o skupo plaćenom receptu za kolače sredstva nanošenja štete i sredstvo vršenja osvete su zamenila mesta u odnosu na legendu o skupocenom automobilu. Zahtev za slanje recepta je nepotpun i sastavljen na osnovu nepotpune informacije o tome da li se recept prodaje i koliko košta, dok se osveta vrši na osnovu raspolaganja imovinom tj. skupo plaćenim receptom

Sredstvo		
	Porše	Recept
Šteta	Raspologanje imovinom	Nepotpuni ugovor
Osveta	Nepotpuni ugovor	Raspologanje imovinom

Analize pojedinačne narativne strukture obe legende i dovođenje u vezu tih analiza pokazuje da se priča u obe legende bazira na kontrastiranju pravno definisane i pravno nedefinisane akcije. Teško je zamisliti legendu koja bi se zasnivala na pravno definisanim aktima raspolaganja imovinom, tj. u konkretnim slučajevima, "legendu" koja bi govorila o brakorazvodnoj parnici u kojoj je imovina podeljena na zakonski način niti "legendu" u kojoj bi vredna domaćica sopstveni recept želela da podeli sa širokom čitalačkom publikom nekog ženskog lista. To znači da je nepotpuni ugovor odnosno, posledica koju je proiz-

veo, okosnica "legendarnosti" priče, što opet govori da je neophodno detaljno sagledati njegovu pravnu strukturu i njihov položaj legendi u celini pravnog sistema.

Pravna struktura nepreciznog ugovora

	Porše	Recept
Pravna forma	Testament, usmena ili pismena poruka	Pismeni zahtev, usmeni ugovor
Nepreciznost, nepotpunost ugovora	<p>Pismena poruka testament, usmena poruka</p> <p>A) Pismena poruka</p> <p>Poruka je nepotpuna, ali pravno validna. <u>Nepotpunost</u> se ogleda u time što u poruci se <u>ne</u> kaže da se kola i kuća prodaju npr. na aukciji ili na bilo koji drugi način koji bi obezbedio realnu cenu</p> <p>B) Testament</p> <p>Testament je nepotpun, ali pravno validan.</p> <p><u>Nepotpunost</u> se ogleda u tome što testamentom nije za izvršioca određena osoba koja će testament sprovesti nepristrasno (advokat i sl.)</p> <p>Usmena poruka</p> <p>(posredstvom telefona)</p> <p>nema apsolutnu pravnu valjanost za razliku od nepotpunog testamenta ili pisane poruke, ali je moguća pravna procedura ocenjivanja. Sa druge strane, ova forma uputstva za prodaju skupocenog automobila je data u autorskoj narativnoj formi koja je najdalja od folklora.</p>	<p>Pismo ili usmeni ugovor</p> <p>Pismo.</p> <p>Objašnjenja advokata</p> <p>1. "Advokat je savetovao da mora da plati zato što nije unapred pitala dali se ta usluga naplaćuje i ako se naplaćuje kolika je cena"¹⁴</p> <p>2. "...bila je šokirana (računom od 300\$-I.K.),ali odlazak kod advokata nije bio od koristi; pismeno je tražila uslugu oni su joj je 'prodali'."</p> <p>Usmeni ugovor</p> <p>U poslednjoj zabeleženoj legendi (Neiman Marcus) umesto nepotpunog pismenog ugovora javlja se usmeni ugovor sa nesporazumom na štetu poručioaca. Iako je šteta poručioaca nastala iz nerazumevanja cene koju je dao prodavac suština je ista. U osnovi ostaje nepotpuno ili nepotpuno shvaćeni ugovor.</p>
Pravni sistem	Implicitno prisustvo suda i advokata pri otvaranju testamenta u ostavinskoj raspravi.	Advokat – pravni savet ¹⁵

¹⁴ Brunvand 1981, 154.

¹⁵ Brunvand 1981, 157. Brunvand smatra da objašnjenja koja daje advokat variraju od legende do legende. (op. cit., 155). Ovo pokazuje da Brunvand nije uočio o čemu se u legendi radi, pa nije naveo varijacije smatrajući ih nevažnim, pogotovo što objašnjenja i variraju (na formalno-pravnom) i ne variraju (na sadržinskom nivou). Na drugom mestu Brunvand navodi još nekoliko varijacija, uključujući i deo priče po kome je i advokatski savet imao priličnu cenu. (Brunvand 2000, 62-75.)

3. Kontekst

Obe legende se mogu i moraju protumačiti u kontekstu. Ali u kom? Gledano pojedinačno legenda o jeftino plaćenim dobrim i skupim kolima posmatrana u kontekstu automobilske civilizacije ne govori ništa što elementi tog idejnog sklopa ne govore u svojim najeksplicitnijim formama. To da su "Porše", "Rols Rojs" i drugi automobili pomenuti u legendi "dobri" i "skupi" opšte je mesto. Sa drugom legendom je stvar još jednostavnija. Jedan recept više ili manje u kulinarskom umeću neke domaćice ili njenoj čitavoj biblioteci kulinarskih knjiga nije tema vredna folklorno-legendarnog pregnuća, što će reći da kulnarski kontekst nije okruženje koje će dati smisao postojanja legende o skupo plaćenom receptu.

Socijalno-ekonomski kontekst, koji je prisutan u legendi o jeftino plaćenom automobilu, kao što je već ukazano ne ukazuje na mogućnosti transverzacije socijalno ekonomskih kategorija ("siromašni" – "bogati") što je inače tema mnogih folklornih tvorevina, bez obzira o kom smeru promene se radi. Stoga sticanje jednog jedinog predmeta, koji pripada drugom socijalnom statusu, nije praćeno opisom poduhvata, kao što je slučaj u američkim pričama o uspehu, gde se baš u opisu poduhvata krije sistem vrednosti koji legenda "propagira". Sa druge strane legenda o skupo plaćenom receptu uopšte ne dotiče ove relacije obzirom da jedan udarac po kućnom budžetu, kakav je plaćanje "odštete" kulinarskom kreatoru, neće suštinski promeniti socijalno-ekonomski status aktera. To znači da ni socioekonomski kontekst u kome bi se odigrala neka folklorna transverzacija kategorija nije mesto gde će se dobiti značenje obe legende.

Moguće je posmatrati obe legende i u vrednosnom tj. moralnom kontekstu, obzirom da obe eksplicitno razmatraju osvetu kao reakciju na nanošenje štete. Čitanjem legendi u moralnom kodu uviđa se da obe osvetu posmatraju kao legitimno sredstvo reakcije na ničim izazvano nanošenje štete opisano kao "prevara" ili "obmana" kroz zatajivanje. Pri tome osveta nije nužno u istoj pojmovnoj ravni sa nanošenjem štete, jer se šteta iskazuje kao "moralna" a osveta kao finansijska, i obrnuto, što može biti drugi sadržaj dekodiran moralnim kodom. Međutim, oba sadržaja pročitana čitanjem sistema vrednosti sadržanog u legendama daju tek završnu sliku posude u kojoj se servira jelo.

U svetu vožnje i automobila, kao muškom, i svetu kuhinje i kulinartva kao ženskom mediju, priča započinje medijacijom kategorija "skupo i jeftino" da bi se završila zadovoljstvom oštećenog kroz učinjenu osvetu. Kroz ta dva medija istom atrakcijom šalje se jedna te ista poruka, poruka koja postaje jasna u kontekstu pravnog sistema

Pravni sistem u kome su nastale obe legende je anglosaksonski sistem "Common Law" ili precedentnog prava. Juristički edukovanim čitaocima bi to

bio sasvim dovoljan naziv pravnog konteksta, ali obzirom da srpski¹⁶, kao i evropski, folkloristi i antropolozi, koji su, primarno, očekivana publika ovog teksta, u svojim edukativnim procesima nisu informisani o pravnim teorijama i, na njima zasnovanim pravnim sistemima potrebno je u najkraćem, a praćeno popularkulturnim primerima ocrtati suštinu anglosaksonskog pravnog sistema.

Osnovna karakteristika precedentnog prava je odsustvo zakonskih akata kao glavnog dela pravnog sistema. Umesto sistema zakona koje donosi zakonodavac, u modernim društvima parlament, glavni izvor prava je celokupni fond ranije donesenih sudskih odluka počevši od prve zapisane odluke koju je neki sudija doneo u nekom konkretnom slučaju. Presuda koja se donosi na osnovu analogije sa nekim ranijim slučajevima obavezuje sve učesnike u procesu da budu obevešteni o svim mogućim presedanima. Nasuprot tome, evropski sistem je zasnovan na malom broju zakonskih akata i učesnici u pravnom procesu nisu u obavezi da poštuju ništa više od "slova" objavljenog zakona. Npr. u krivičnim procesima u Americi svi akteri, tužilac, odbrana i sudija se mogu pozvati na bilo koji proces vođen u datoj američkoj državi, koji može pomoći u rasvetljavanju slučaja i donošenju adekvatne presude. Ovako konstruisan pravni sistema stvara jednu popularnokulturnu posledicu, koje će pomoći u ilustraciji, i jednu etnojurisprudentsku, koja će dati kontekst za interpretaciju obe legende.

Nestrukturiranost i precedentnost prava predstavlja podlogu za gradnju literarno-dramskih predložaka, scenarija za brojne i izuzetno uspešne TV serije sa sudskim procesom kao osnovom dramske radnje¹⁷. Jedna od najuspešnijih serija te vrste je "Law and Order" koja se velikim delom odvija u sudnici. Serija traje više od 15 sezona, od 1990. godine sa snimljenih preko 350 epizoda i ima nekoliko spin-off serijala od preko 100 i 150 epizoda. U središtu osnovne serije "Law and Order" su tužioci, kao i u seriji "Phily", dok je u drugim serijama sudskog žanra u centru događaja grupa advokata kao što su serije "L. A. Law" (1986-1994) sa 170 epizoda i "Practice" (1997-2004) sa, takođe, preko 170 epizoda. Slična TV produkcija postoji u Velikoj Britaniji gde je reprezentativna serija "Judge John Deed" u produkciji BBC (2001-2005) sa sudnicom kao centralnim mestom događanja i sudijom kao glavnim likom. Neretko i u TV serijama koje su "policijskog" žanra, kao npr "NYPD

¹⁶ Ovo se odnosi i na pravne etnologe formirane u tradiciji istorijske škole prava i usmerene na proučavanje "pravnih običaja" ili, u situaciji kada je pozitivno pravo redukovalo "pravne običaje", na traženje obradujuće mrvice "običajnog prava" u zakonskim aktima srednjeg veka.

¹⁷ Sve informacije o trajanju pojedinih serija američke i britanske produkcije, broju epizoda, pa i njihovom sadržaju, moguće je naći na <http://epguides.com/>. i <http://www.tv.com/>.

Blue" (od 1993, preko 250 epizoda), jedan od važnih sporednih likova je tužilac a sudnica mesto epiloga kriminalnih slučajeva. Ni u jednoj zemlji sa drugačijim pravnim sistemom, a među njima ima i onih za bogatom televizijskom produkcijom, nema ni jedne dugovečne "pravno-sudske" serije poput navedenih. Jednostavno, pravni sistem zasnovan na zakonskim korpusima ne daje mogućnosti dramaturških zapleta koji bi se isključivo ili pretežno odigravali u sudnici. Ti zapleti se najčešće baziraju na pravničkom (tužiocvom, advokatom ili sudijskom) znanju slučajeva iz viševekovne sudske prakse koji mogu biti od presudnog značaja za aktualno suđenje.

Različita podložnost dramskoj obradi evropskog i anglosaksonskog pravnog sistema je tek uvod u razliku na jednom drugačijem polju koji se može nazvati etnojurisprudencija. U standardnom značenju jurisprudencija je pravna veština i pravno znanje kojim vladaju za to obučeni ljudi – pravnici. U skladu sa tim etnojurisprudencija bi bila "narodno" znanje o pozitivnom pravu ili poznavanje pravnog sistema svih drugih kategorija stanovništva osim obučanih. Različiti pravni sistemi, o kojima je reč, proizvode i različite etnojurisprudencijske situacije. Zapravo fond jurisprudencijskih znanja, u pravnoj tradiciji pisanih zakona, omogućuje da građanin neke evropske države, osim Velike Britanije, poseduje značajnu količinu informacija o velikom broju pravnih grana, obligacionom pravu, naslednom pravu, krivičnom pravu itd. Jedan ili tek nekoliko zakona koji regulišu pojedinu oblast, zajedno sa tumačenjem na nivou univerzitetskog, znači profesionalnog, obrazovanja, staju u jedan ili najviše dva udžbenika. Tokom života veliki broj pojedinaca dolazi u dodir sa tako ograničenim fondom informacija tako da je "narod" veoma pravno obrazovan. To se pogotovo odnosi na one ljude koji se profesionalno bave poslovima značajno regulisanim zakonima, kao i na one koji se profesionalno bave njihovim kršenjem¹⁸. Ovakav pravni sistem čini mogućom instituciju "drvenog advokata" ili "advokata amatera" koji u blizini suda nudi svoje usluge po znatno manjoj tarifi od advokatske.

Sa druge strane, anglosaksonski sistem precedentnog prava, koji odlučivanje po pravnim pitanjima crpi iz izuzetno velikog broja pojedinih slučajeva, omogućuje "običnog" građanina da se upušta u raspravu pravnih stvari, jer ne poseduje ni delić za to potrebnih informacija. Informacije o sudskim slučajevima koji služe za izvođenje postupka i samu presudu nalaze se u velikom broju zbornika svih presuda donetih u određenoj državi, koji predstavljaju osnov znanja profesionalnih pravnika, sudija, tužilaca, advokata. Jednom rečju, "Common Law" skoro u potpunosti onemogućuje etnojurisprudenciju.

¹⁸ O dobrom poznavanju zakona, kako njegovih odredbi tako i "zakonskih rupa" od strane profesionalnih kriminalaca piše M. Milosavljević u knjizi "Između neslobode" koja je nastala kao rezultat istraživanja kriminalaca-povratnika vršenog u niškom zatvoru krajem 1960-ih.. M. Milosavljević, *Između neslobode*, Beograd, 1975, 103-105.

4) Značenje i kontekstu

Kada se pravna struktura obe legende sagleda u kontekstu anglosaksonskog precedentnog prava jasno je da nepotpuni ugovor predstavlja osnov na kome legende grade svoje značenje. Bez obzira da li se radi o pismenoj poruci, pismu, testamentu, usmenoj poruci ili usmenom ugovoru nastalom u običnom trgovačkom postupku svi oni su invalidni, odnosno nepotpuni ili neprecizni. Sva ta akta, sa pravnom posledicom po sebe, učinili su ili sačinili obični ljudi, koji raspolažu etnojurisprudencijom malog ili nikakvog obima. U jednom slučaju zatražena pravna pomoć eksperta dolazi kasno, a u drugoj legendi njena uzaludnost čini i da se, skoro, i ne pominje.

Međutim, upravo to i znači da obe legende imaju etnojurisprudencijski sadržaj, koji, naravno, ne može dostići nivo "drvenog" advokata pa ni prosečnu pravnu upućenost Evropljanina, ali bar savetuje običnog Amerikanca da ne preuzima nikakve radnje koje mogu imati pravne posledice bez prethodne konsultacije sa advokatom. Ovakav epilog posmatranja strukture u kontekstu može sugerisati i zaključak nagovešten u naslovu ovog teksta, da obe legende predstavljaju vešt advokatski advertajzing, što bi ih iz folklora transferovalo u zonu "fejkloru". Konkretnih dokaza za to nema, pa se treba zadržati na onome što proizilazi iz prethodne analize, a to je da legenda o jeftino kupljenom skupu automobilu i legenda o skupo plaćenom receptu za kolače predstavljaju etnojurisprudentski savet koji pokriva oba polna segmenta i koji je u potpunosti saglasan sa važećim pravnim sistemom.

Ivan Kovačević

PORSCHE AND CAKES – LAWYERS’ ADVERTISING OR ADVICE IN ETHNOJURISPRUDENCE

This paper analyzes two legends belonging to the common urban legends – one, about a luxury sports car bought at a very low price, and the other about the amount of money a woman paid to get the recipe for a cake she liked in an expensive restaurant. Both legends speak about the damage somebody suffered and the attempt to revenge. In the first legend, revenge is fulfilled. In the second, the damage is based on the interpretation of an incomplete contract, which gives this legend the character of ethnojurisprudential advice.